

Informationskompetence kommer ikke af sig selv

Informationskompetence skal rammesættes og understøttes. Her kan samarbejde mellem bibliotekarer og undervisere spille en afgørende rolle og vise nye veje for, hvordan bibliotekerne kan udvikle sig fra passive informationscontainere til aktive videnscentre.

Af Jette Bohn, Æstetikbiblioteket, Aarhus Universitet humjb@hum.au.dk og Lars Kiel Bertelsen, Institut for Æstetiske Fag, Aarhus Universitet kultlkb@hum.au.dk

De fleste undervisere på de videregående uddannelser vil være enige i, at opnåelse af informationskompetence, altså evnen til at finde, relevansvurdere og anvende informationer om et givet emne, er en helt uomgængelig del af uddannelsen. Ja, faktisk anses denne kompetence for så uomgængelig og 'naturlig', at den først for nylig er blevet beskrevet som en selvstændig kompetence i f.eks. studieordninger. Vi vil i det følgende opridse problemstillingen med baggrund i de tiltag, vi har gjort på Æstetikbiblioteket, som er et af fakultetsbibliotekerne på Humaniora som servicerer ansatte og studerende ved Institut for Æstetiske Fag ved Aarhus Universitet.

Masseuniversitetet

Såvel den nuværende som den tidligere regering har været enige om, at der i fremtidens videnssamfund bliver brug for, at langt flere unge tager en videregående uddannelse. Og med den politiske målsætning om, at 95 pct. af en ungdomsårgang i 2015 skal gennemføre en ungdomsuddannelse, og at mindst 50 pct. skal have en videregående, er universiteterne stillet over for store udfordringer. Det mærker universiteterne tydeligt allerede nu, hvor statistik fra Rektorkollegiet viser, at kun 40 % af de 25-34-årige i 2007 har gennemført en videregående uddannelse.¹

Det har – noget forenklet – betydet, at hvor universiteterne førhen var befolket af studerende, der brændte for netop *deres* fag og derfor af sig selv opsøgte information og viden, så møder universitetet nu et stort antal studerende, der søger uddannelserne med et svagere personligt engagement. Det er typisk dygtige, samvittighedsfulde og 'skole-loyale' studerende, hvis primære begrundelse for at læse på universitetet er, at de bør tage en uddannelse – det er mindre vigtigt *hvilken* uddannelse. De oplever altså ikke deres fag som et kald, men som en pligt. Disse nye studerende opsøger *ikke* af egen drift information og viden. De gør det derimod glade og gerne, hvis man (dvs. uddannelsen, som de nye studerende kalder 'skolen') giver dem udfordringen som en opgave ('lektier'). Den personlige begrundelse skal altså i højere grad end førhen hjælpes på vej.

Samtidig er de nye studerende under et markant tidspres, som tvinger dem til at være selektive og tidsøkonomiske. Det betyder, at de i det store hele udelukkende prioriterer studieaktiviteter, der giver et kontant udbytte i form af beståede eksamener. Nutidens unge studerende driver ikke planløst rundt på biblioteket og snubler over viden, som de måske kan bruge; de kommer der kun, hvis de kan se et tydeligt formål.

Uddannelserne må altså i dette som i så mange andre forhold eksplicite og tydeliggøre selve begrundelsen for at opsøge in-

formation. Det er en mægtig pædagogisk udfordring for et system, hvor flertallet af undervisere selv tilhører de kaldede idealister, der ikke kan forstå – eller acceptere – de unges mere pragmatiske måde at studere på.

Studererønsker

Det er altid en god strategi at spørge brugerne, hvad de måtte ønske sig – og direkte adspurgt, så ønsker de studerende at blive undervist og vejledt i at søge information.

I 2004 gennemførte Det Humanistiske Fakultet en brugerundersøgelse af Humanioras fællesbibliotekerⁱⁱ, der dokumenterede, at undervisning i informationssøgning var et højt prioriteret ønske fra de studerendes side. Undersøgelsen viste, at der var behov for både introducerende og opfølgende undervisning, sidstnævnte f.eks. i forbindelse med den første større, selvstændige, skriftlige opgave.

Informationskompetence blev følgelig på studenteropfordring og bibliotekarisk bearbejde et indsatsområde for Det Humanistiske Fakultet på Aarhus Universitet. Fakultetet overlod det imidlertid til fagene selv at beslutte formen. Og i forlængelse heraf har de fleste institutter og afdelinger har indføjet informationskompetence i studieordningerne på bacheloruddannelserne, ofte nævnt i forbindelse med allerede eksisterende mål for eksempelvis frie skriftlige hjemmeopgaver.

Timing var perfekt; beslutningen om at vægte informationskompetence på uddannelserne blev truffet på et tidspunkt, hvor alle uddannelserne skulle kompetencebeskrives som led i Bologna-deklarationens krav om gennemsigtighed og gennemskuelighed; en proces hvor hidtil ubeskrevne, akademiske kompetencer blev synlige.

Siden er begrebet informationskompetence blevet forankret både i fakultetets strategiplan for 2008-12, hvor de overordnede målsætninger fastlægges, og i udviklingsplanen for biblioteksområdet ved Aarhus Universitet (2008). Universitetets biblioteksudvalg lægger vægt på bibliotekernes arbejde med integration i læring og opfordrer bibliotekerne til i samarbejde med undervisere at planlægge forløb, som giver de studerende en række redskaber til understøttelse af læringen på hensigtsmæssige tidspunkter i studieforløbet, for således at understøtte læreprocessen i et livslang læringsforløb.

Et vigtigt bidrag

Bibliotekerne har altid beredvilligt stillet op til det, der stadig er kendt som 'biblioteksorienteringen', hvor bibliotekaren gav en

– og direkte adspurgt, så ønsker de studerende at blive undervist og vejledt i at søge information.

redegørelse omkring lånerforhold, kataloger og databaser mm. til de lyttende – men passive – studerende. Forventningerne hos undervisere og andre om, at dét at søge information – eller blot at blive en habil biblioteksbruger – var opnåeligt efter denne 'orientering' er nok en af de mest sejlivede myter, som bibliotekarere kæmper med. Dette kan andre, dels fordi de færreste undervisere i virkeligheden selv er habile biblioteksbrugere, dels fordi denne form for 'tankpasserpædagogik' for længst er blevet afsløret som ufrugtbart.

Erkendelsen af, at denne type biblioteksintroduktion ikke længere rækker, er blevet tydeliggjort af forskellige biblioteksvidenskabelige forskere som Carol Kuhlthau og andre, der har bibragt biblioteksverdenen et brugerorienteret syn på sig selv. Udfordringen for biblioteket/bibliotekaren liggerⁱⁱⁱ fremover i at skabe såvel fysisk som intellektuel adgang for brugerne, hvilket dermed kræver større forståelse for selve informations*søgeprocessen*. Med Kuhlthau sker der i biblioteksverdenen et opgør med opfattelsen af information som et produkt, der kan måles og vejes eller en service, der kan leveres, hen imod en opfattelse af information som en 'drivkraft' i læringen og dét selvstændigt at tilegne sig eller konstruere viden.

Ved at tage udgangspunkt i brugerens forudsætninger og behov bliver fokus flyttet fra en passiv service til en aktiv læreproces. Evnen til at håndtere denne proces på fornuftig vis giver de studerende kompetence til at tage del i beslutningsprocesser, problemløsning og forskning – og er et vigtigt redskab til at tage ansvar for egen læring.

Biblioteket kan således med undervisning 'just-in-time' bidrage aktivt til at understøtte de studerendes dybdestrategier for læring på faget. Den universitetspædagogiske tilgang til læring (omend ikke altid dens praksis) er domineret af konstruktivistiske læringsteorier, der som grundopfattelse mener, at den studerende selv opbygger sin viden, aktivt og i vekselvirkning med opgivelserne.

Dybdestrategier fremmes, når den studerende dels drives af indre interesse og føler ejerskab for det faglige emne, dels ser uddannelsen som sit eget projekt ud fra et behov for erkendelse og faglig udvikling (livslang læring). Dybdestrategier fremmes endvidere ved klare og overskuelige undervisningsmål, som den studerende selv har indflydelse på, hvordan nås. Modsat fremmes overfladestrategier, hvis den studerende ikke har overblik eller indflydelse på læringsprocessen f.eks. ved et for omfattende pensum, der hæmmer tilegnelsen af stoffet eller ved eksamen baseret på paratviden^{iv}.

Undervisning i informationskompetence passer med andre ord som fod i hose til bestræbelserne på at understøtte den studerendes selvstændige vidensopbygning.

Aarhus Universitet arbejder målrettet med universitetspædagogik, og det forventes at alle studerende og undervisere, der har deres gang på universitetet, som en integreret del af deres arbejde med mellemrum beskæftiger sig med forskellige aspekter heraf.^v Dette forpligter derfor også den undervisende bibliotekar til at interessere sig for, dels hvordan læring finder sted, og i hvilke sammenhænge biblioteket kan understøtte læring på det faglige niveau, dels pædagogiske overvejelser og strategier for, hvordan undervisningen i informationskompetence gribes an.

Informationskompetent?

Her kommer de allerede udformede standarder for informationskompetencer os til hjælp, og vi har valgt at læne os op af den australske standard som CAUL, The Council of Australian University Librarians, har formuleret^{vi}. Denne standard identificerer, at den informationskompetente studerende:

- Erkender et informationsbehov og bestemmer omfanget af den information, der er behov for.
- Finder den nødvendige information effektivt og kompetent.
- Vurderer information og informations*søgeprocessen* kritisk.
- Organiserer information, der er indsamlet og genereret.
- Anvender tidligere og ny information til at konstruere ny viden

eller skabe ny forståelse.

- Anvender information bevidst og anerkender kulturelle, etiske, økonomiske, juridiske og sociale tematikker i forbindelse med anvendelsen.

Denne standard formulerer således, at informationskompetence handler om mere og andet end it-kompetencer og boolesk logik; anvendelses- og læringsaspektet hører også med til det at være informationskompetent.

Leg og læring

Æstetikbibliotekets undervisningstilbud er udviklet over de sidste ti år. Undervejs er forskellige former blevet afprøvet: fra workshops i mindre grupper, 'nice-to-know'-undervisning, forelæsninger og informationsjagter til logbogsforløb i samarbejde med det faglige miljø.

Kurserne, som primært er for bachelorstuderende, dækker:

- Introducerende kursus i informationssøgning i form af en 'Informationsjagt' – som indeholder præsentation af sammenhæng mellem bibliotek, søgesystem og bøger og artikler (elektroniske såvel som fysiske).
- 'Det bibliografiske verdensbillede' – søgestrategier, informations søgeprocessen, ressourcer.
- Fagets ressourcer – håndbøger, bibliografier, tidsskrifter, portaler mv.
- Brush-up-kurser.
- Referencehåndtering – kursus i RefWorks.

Andre kurser:

- Brush-up-kurser for kandidatstuderende.
- Specifikke eller generelle kurser for specialestuderende.
- Kurser i forbindelse med specialeseminarer.
- Kurser for ph.d'ere og undervisere.

Undervisningen forsøges varieret under hensyntagen til de studerendes forskellige læringsstile med demonstrationer, forelæsninger, summeøvelser, videoer, opgaver/øvelser, dialoger, UB-testen og demonstration af StudieMetroen. I de forskellige del-kurser er indlagt faglige mål og progression.

Informationsjagten

Det eneste gennemgående kursus, som alle nye studerende udsættes for, er 'Informationsjagten', som fagligt målrettes til det enkelte fag og de temaer og emner i hvilken sammenhæng jagten optræder.^{vii} Informationsjagten er en kamoufleret skattejagt, hvor leg er en udfordring; for at løse opgaverne skal man indhente viden, og den indbyggede progression gør det vanskeligt at løse opgaverne, hvis man ikke benytter sig af den tilegnede viden.

Informationsjagten er vores studerendes første møde med biblioteket, så der er flere vigtige formål med disse jagter, der har erstattet de tidligere biblioteksintroduktioner; først og fremmest etableres der her en *aktiv* læringsituation:

- De nye studerende skal lære deres bibliotek og personalet at kende.
- De skal have en god og positiv oplevelse af stedet.
- Det er både leg og læring; de studerende, der godt kan søge og bestille en bog, skal også have udbytte af at deltage.
- Det skal være en succesoplevelse – forløbet er planlagt og afprøvet.

Det er med åbne øjne, at vi laver denne 'ressourcetilgang' af en introduktion, der dog ikke får lov til at stå alene, da der i jagten er forskellige problemer eller spørgsmål der skal løses – spørgs-

mål, som tager udgangspunkt i de problematikker eller den opgave, som de studerende står overfor i undervisningen på faget. De studerende udfordres her – ikke med lektier, men med leg – i et forløb, der både giver mening og fornøjelse. Og den veludførte informationsjagt belønnes, som det sig hør og bør ved skattejagter, med en rituel flødebolle!

Logbogsforløb

Undervisningen i informationskompetence foregår her i tæt sammenhæng med den faglige undervisning og manifesteres ved, at de studerende i forbindelse med deres første selvstændige eksamensopgave skal aflevere en logbog med begrundet søgeprofil, søgestrategi, valg og fravalg. Logbogens form er op til den studerende, men loggen skal indeholde beskrivelse af, hvordan søgeprocessen er grebet an, hvilke opslagsværker, databaser, netsteder, bibliografier der har været konsulteret, brugbarhed og kvalitet vurderes, og der skal redegøres for hvilke søgestrategier, der er benyttet – men allervigtigst, så skal loggen indeholde en refleksion over processen og udkommet af anstrengelserne; både gode og dårlige erfaringer medtages.

Logbogen er obligatorisk og indgår som en selvstændigt beskrevet side i eksamensopgaven. En dårlig logbog kan ikke dumpe en eksamen – højst være udslagsgivende i bedømmelsen. Mangler logbogen helt, er eksamen ikke bestået. Både underviser og bibliotekar læser logbøgerne, og det samlede forløb/udkomme evalueres, dels i form af faglig, mundtlig efterkritik på opgaverne, dels i fælles evaluering på faget og til sidst i den vedholdende koordinering af det opfølgende videreudviklingsarbejde af forløbet.

Bibliotekets andel i dette forløb er et kursus fordelt over tre gange på i alt otte timer. I de fag, hvor Statsbiblioteket har fagreference, laves kurset om fagets ressourcer i samarbejde med fagreferenten for på bedst mulig vis at styrke den faglige bevidsthed i tilgangen til informationssøgningen. Ansvaret for at de studerende kommer rundt om alle facetter af det at være informationskompetent (ud fra ANZIIL-standarten), deles således mellem bibliotekar og underviser; bibliotekaren understøtter naturligt læringen omkring de første fire punkter, mens de sidste to punkter selvsagt bliver varetaget i den faglige undervisning. Formålet er allerede fra studiestarten at give de studerende gode studievaner, og at gøre dem ansvarlige for deres valg af kilder. Med støtte i vejledning fra underviser og bibliotekar bliver de på denne måde ansvarlige for deres egen læring.

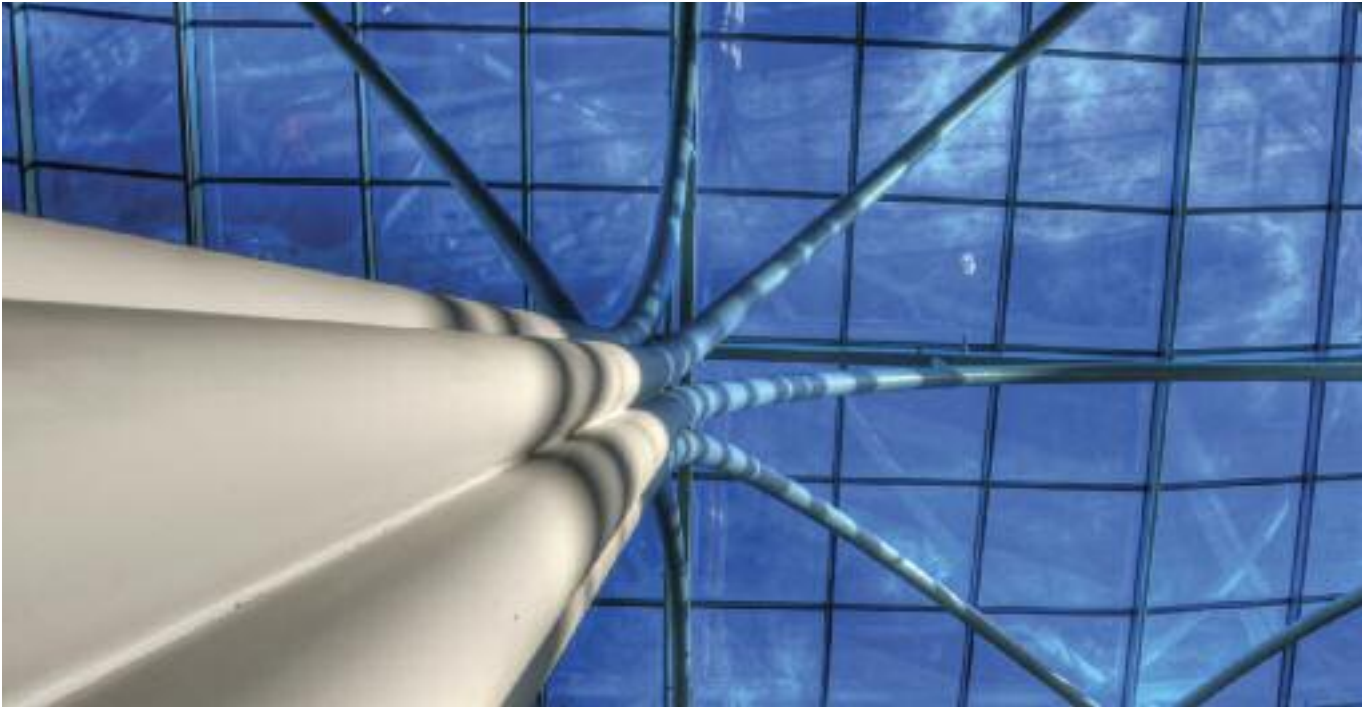
Logbogen er et redskab for de studerende til styrkelse af ejerskab ikke blot over emnet, men også over informationssøgeprocessen og egen læring, således at de studerende, næste gang de skal søge information, kan repetere og få gavn af tidligere gjorte erfaringer.

Det efterfølgende semester, umiddelbart før den næste eksamensopgave, følges op med et uddybende kursus, hvori der også er indlagt en del repetition, da det er erfaringen, at de studerende, hvis de ikke har benyttet kompetencerne i den mellemliggende tid (bl.a. pga. stigende brug af kompendier i den daglige undervisning) har brug for genopfriskning af stoffet. Dette er ligeledes tidspunktet for opfølgning på de problematikker, som logbøgerne har afsløret trænger til yderligere uddybning.

Logbogsforløbet fremmer og ansporer til

Pædagogisk:

- Formulering af præcise og overskuelige undervisningsmål.
- Dybdestrategisk tilgang til læring i form af ejerskab til emne og litteraturvalg.
- Refleksion over informationssøgeprocessen.

Bibliotekerne skal være med til at understøtte, at det igen bliver 'naturligt' at træne informationsmusklerne på universitetet – med bevidstheden om, at alt det 'naturlige' skal rammesættes.

- Evaluering og selvevaluering/vurdering af egen præstation.
 - Ansvarlighed og selvstændighed.
 - Didaktiske overvejelser fra underviseres side.
- Planlægningsmæssigt:
- Høj studenterdeltagelse ved præcis timing i forhold til opgave, kursusindhold og afleveringsfrist.
 - Klar tilkendegivelse af ansvarsfordeling ml. fag og bibliotek.
 - Mulighed for fælles evaluering.

Logbogsforløbet medvirker til en dybdestrategisk tilgang til opgaven, idet ansvaret for litteraturen er lagt over til de studerende efter at de har fået udviklet kompetencerne til at håndtere ansvaret. Logbogskonceptet lever op til Bologna-processens krav om gennemskuelig og klare undervisningsmål og gør det muligt at evaluere, om målene nås. En litteraturliste i sig selv siger intet om, hvordan litteraturen er fundet, hvilke overvejelser om valg og fravalg, der har fundet sted – og om søgningen har været udtømmende. Logbogen (hvor de studerende som oftest bramfrit fortæller om frustrationer og erobringer) har imidlertid givet både underviser og bibliotekar et kig ind i de studerendes måde at forholde sig til informationssøgeprocessen på og kendskab til, hvor der skal sættes ind.

Den faglige erfaring er, at logbøgerne i høj grad har skærpet indsigten i, hvor tilfældigt, usystematisk og u-fagligt de studerende til at begynde med søger deres informationer. Og hvordan logbogen tvinger dem til selvindsigt i, hvad de faktisk gør/har gjort – og dermed sporer dem ind på at gøre det bedre. Resultatet er en voksende professionalisme i informationssøgningen. På baggrund af logbogsforløbet ønskes nu flere trin tilføjet; ved indgangen til kandidatuddannelsen og ved indledningen til specialeskrivningen.

Bibliotekets rolle

Biblioteket kan med opbakning fra undervisere lokke nye studerende til biblioteket med leg og flødeboller én gang, men hvis de derefter ikke har behov for at søge litteratur, fordi de i undervisningen bliver forsynet med litteratur i kompendier, så ser vi dem ikke før deres bachelorprojekt, hvor de ganske vidst har erkendt

deres informationsbehov, men ikke har værktøjerne til at gøre noget ved det. Logbogsprojekterne i samarbejde med fagene på instituttet har dokumenteret, at målrettet undervisning i informationssøgning er nødvendig og gør en forskel.

Derfor ønsker Æstetikbiblioteket nu i samarbejde med det lokale studienævn at gennemføre en række endnu mere integrerede pilotforløb, hvor biblioteket skal inddrages i selve fagenes udvikling af faglige opgaver, sådan at informationskompetencen indarbejdes organisk i øvelserne, og så bibliotekarer og undervisere opnår en fælles forståelse af fagligt ambitionsniveau, tidsforbrug osv. Vi håber på den måde at kunne være med til at understøtte, at det igen bliver 'naturligt' at træne informationsmusklerne på universitetet – med bevidstheden om, at alt det 'naturlige' skal rammesættes. Også gode vaner skal trænes.

Noter

- ⁱ Danske Universiteter, 2009
- ⁱⁱ Det Humanistiske Fakultetssekretariat, 2004
- ⁱⁱⁱ ifølge Kuhlthau, 2004
- ^{iv} Ramsden, 1999; Biggs, 2004
- ^v Universitetspædagogisk Udvalg, AU, 2002
- ^{vi} Frit oversat efter: Australian and New Zealand Institute for Information and Literacy – ANZILL, Bødker & Bohn, 2005
- ^{vii} Efter idé fra det tidligere Jur-Lab – Juridisk Laboratorium, KU.

Litteratur

- Biggs, J. (2004). *Teaching for Quality learning at University* (2. edition). Berkshire: Open University Press.
- Bødker, J. & Bohn, J. (2005). *Informationskompetence og læring på Aarhus Universitet: Kompendium for alliancebibliotekarer*. København: Danmarks Biblioteksskole.
- Danske Universiteter (2009). Rektorkollegiets Notat om universitetsbibliotekerne i Danmark 2008. Lokaliseret på www. d. 14. maj 2010 på www: http://dkuni.dk/politik_debat/publikationer/danske_publicationer
- Danske Universiteter (2009). Tal om de danske universiteter 2009. Lokaliseret d. 14. maj 2010 på www: http://dkuni.dk/politik_debat/publikationer/danske_publicationer
- Det Humanistiske Fakultetssekretariat, Aarhus Universitet (2004). Biblioteksundersøgelsen 2004: En brugerundersøgelse af bibliotekerne på Det Humanistiske Fakultet, Aarhus Universitet. Udarbejdet af Tekel Rørkær Sigh og Mette Mainz i samarbejde med Ole Jensen, Jette Bohn, Bo Mønsted, Michael Qvotrup og Søren Elle. (Internt papir).
- Kuhlthau, C. C. (2004). *Seeking Meaning: a Process Approach to Library and Information Services*. (2. ed.) Westport: Libraries Unlimited.
- Ramsden, P. (1999). *Strategier for bedre undervisning*. London: Routledge
- Universitetspædagogisk Udvalg, Aarhus Universitet (2002). Rapport og anbefalinger vedrørende mål og organisering af universitetspædagogik ved Aarhus Universitet på baggrund af "besøgsrunde" til Universitetets fakulteter. Lokaliseret d. 7. juni 2010 på www: <http://www.au.dk/om/uni/udvalg/paedagog/rap2002>